

Postmodern ingliz adabiyotida tildan foydalanishning falsafiy asoslari va ma'no yaratish jarayonidagi ahamiyati

Ko'klanova Feruza Umidovna
Ma'mun Universiteti 1-kurs magistranti

Annatsiya. Ushbu maqola postmodern ingliz adabiyotida tildan foydalanishning falsafiy asoslarini va uning ma'no yaratish jarayonidagi rolini tahlil qiladi. Postmodern mualliflar tilni barqaror haqiqatni aks ettiruvchi vosita sifatida emas, balki fikrning o'zini yaratadigan faol tizim sifatida talqin qiladilar. Metafiksiya, intertekstual kollaj, til o'yinlari va dekonstruktsiya orqali matnning ko'p ma'noliligi va beqarorligi yuzaga chiqadi. Tadqiqot postmodern matnlarda tilning ontologik o'rni va o'quvchining talqin jarayonidagi ishtirokini yoritadi.

Kalit so'zlar:

postmodern adabiyot; ingliz postmodernizmi; tilning falsafiy asoslari; ma'no yaratish; metafiksiya; intertekstual kollaj; dekonstruktsiya; til o'yini; identitet; matnning beqarorligi.

Аннотация. Статья посвящена философским основаниям использования языка в англоязычной постмодернистской литературе и его роли в создании смысла. Постмодернистские авторы рассматривают язык как активный механизм конструирования реальности. Через метапрозу, интертекстуальный коллаж, языковую игру и деконструкцию проявляется множественность и нестабильность текста. Исследование демонстрирует онтологическую значимость языка и активное участие читателя в процессе смыслообразования.

Ключевые слова:

постмодернистская литература; английский постмодернизм; философские основы языка; создание смысла; метапроза; интертекстуальный коллаж; деконструкция; языковая игра; идентичность; нестабильность текста.

Abstract. This article explores the philosophical foundations of language use in English postmodern literature and its role in the process of meaning-making. Postmodern authors view language not as a neutral medium of representation but as an active mechanism that constructs reality. Through metafiction, intertextual collage, language play and deconstruction, the inherent multiplicity and instability of meaning emerge. The study highlights the ontological function of language in postmodern texts and the reader's active involvement in constructing meaning.

Keywords:

postmodern literature; English postmodernism; philosophical foundations of language; meaning-making; metafiction; intertextual collage; deconstruction; language play; identity; textual instability.

Postmodern ingliz adabiyotida til nafaqat estetik vosita, balki falsafiy tafakkurni shakllantiruvchi asosiy mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi. Postmodern adabiyotda tilning o‘ziga xosligi birinchidan, haqiqatning ko‘pligi g‘oyasi bilan bog‘liq: matn ichida turli nuqtayi nazarlar kollaj sifatida mavjud bo‘ladi va o‘quvchi mazmunni mustaqil talqin qilishga majbur bo‘ladi. Ikkinchidan, sub‘ektning parchalanishi til strukturasidagi beqarorlik orqali namoyon bo‘lib, muallif ham, personaj ham, hatto hikoya qiluvchi ham aniq, barqaror identitetga ega emas. Uchinchidan, til o‘yini falsafiy mazmunning asosiy tashuvchisiga aylanib, Ludvig Vitgenshteynning til-anqlik g‘oyalari tayanadi: mazmun so‘zlarda emas, balki ularning o‘zaro munosabatlari va kontekstual almashinuvida ochiladi.

Natijada postmodern ingliz adabiyotida til falsafiy fikrni ifodalashdan ko‘ra, uni yaratuvchi jarayon sifatida ishlaydi. Tilning o‘zi haqidagi matn — metafiksiya — borliqning ma’nosizligi, haqiqatning konstruktiv tabiatini ko‘rsatadi. Modernizm til orqali inson ongining ichki kechinmalarini ifodalashga intilgan bo‘lsa, postmodernizm tildan foydalanishda yanada radikal yo‘lni tanlaydi: tilning o‘zi haqiqatni aks ettirmaydi, balki uni yaratadi. Shuning uchun postmodern asarlarda til mazmunning tayanch manbai emas, balki mazmunning o‘zini doimiy ravishda o‘zgartirib turadigan dinamik tizim sifatida namoyon bo‘ladi.

Postmodern ingliz adabiyotining asosiy namoyandalari — Tomas Pynchon, John Fowles, Samuel Beckett, John Barth kabi mualliflar — tilning beqarorligi, ko‘p ma’nohiligi va struktural o‘z-o‘ziga ishora qiluvchanligini adabiy tajriba markaziga qo‘yadilar. Bu yozuvchilar nazarida tilning barqaror mazmun yaratishdagi vakolati shubha ostiga olinadi va o‘quvchi matndan doimiy ravishda yangi ma’no izlashga taklif qilinadi. Tilning bunday talqini o‘z ichiga bir nechta yirik falsafiy g‘oyalarni oladi:

Postmodernizm Lyotard, Derrida, Baudrillard kabi faylasuflar g‘oyalari tayanagan holda haqiqatni yagona, mutlaq hodisa sifatida emas, balki til orqali yaratiladigan konstruksiya sifatida ko‘rsatadi. Shuning uchun postmodern asarlarda voqealar, personajlar yoki g‘oyalar qat’iy, aniq shaklda berilmaydi.

Postmodern yozuvchilar matnning sun’iyligini ochib qo‘yish, hikoya qilish jarayonining o‘zini ko‘rsatish orqali o‘quvchini tekst yaratish jarayoniga jalb etadilar. Masalan, Fowlesning *The French Lieutenant’s Woman* romanida muallif bevosita o‘zi

bilan o'quvchi o'rtasidagi munosabatni muhokama qiladi. Bu usul tilning fikrni emas, balki fikrlash jarayonini ko'rsatishiga xizmat qiladi.

Postmodern matnlarda turli madaniy, tarixiy, diniy, ilmiy matnlardan olingan bo'laklar kollaj shaklida qo'shiladi. Pynchonning romanlari aynan shu tamoyilga asoslanadi. Bu kollaj matnning yagona markaziy ma'nosini yo'q qiladi va o'quvchini ko'p qatlamli talqin qilishga undaydi.

Postmodern adabiyotda shaxs (identitet) qat'iy shaklda tasvirlanmaydi. Personajlar o'zlarini topa olmaydi, rol va pozitsiyalarni tez-tez o'zgartiradi. Bu lingvistik nuqtai nazardan qaralganda, tilning o'zi ham barqaror o'zlik yaratishga qodir emasligini ko'rsatadi. Beckett asarlarida qahramonlarning kimligi, hatto nomi ham doim o'zgarib turadi.

Postmodern adabiyot Derrida ta'limotiga tayangan holda so'zlarning an'anaviy ma'nosini buzadi, ironiyalashadi va dekonstruksiya qiladi. Tilning beqarorligi matndagi falsafiy savollarning asosiy manbaiga aylanadi: "Mazmun qayerda?", "Muallif kim?", "Haqiqat qayerda?" kabi fundamental savollar tilda o'z aksini topadi. Postmodern ingliz adabiyotida til passiv vosita emas, balki falsafiy fikrni yaratadigan faol jarayondir. Tilning ko'p qatlamli va beqaror tabiati o'quvchini matnning hamyaratuchisiga aylantiradi. Shu orqali postmodern adabiyot tildan foydalanishning metafizik, ontologik va gnoseologik o'lchamlarini kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Barthes, Roland. Image–Music–Text. Fontana Press, 1977.
2. Barth, John. The Literature of Exhaustion. Johns Hopkins University Press, 1984.
3. Baudrillard, Jean. Simulacra and Simulation. University of Michigan Press, 1994.
4. Beckett, Samuel. Molloy, Malone Dies, The Unnamable. Grove Press, 1991.
5. Fowles, John. The French Lieutenant's Woman. Vintage, 1992.
6. Hutcheon, Linda. A Poetics of Postmodernism. Routledge, 1988.
7. Jameson, Fredric. Postmodernism: The Cultural Logic of Late Capitalism. Duke University Press, 1991.
8. Lyotard, Jean-François. The Postmodern Condition. Manchester University Press, 1984.
9. McHale, Brian. Postmodernist Fiction. Routledge, 1987.
10. Pynchon, Thomas. Gravity's Rainbow. Penguin, 1995.